

УДК 378.01

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/33.215898>**Артем ТКАЧОВ,***orcid.org/0000-0002-4488-1466*

доцент педагогічних наук,

доцент кафедри початкової і професійної освіти

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(Харків, Україна) *tkachas2016@ukr.net***Валерія ПЛІС,***orcid.org/0000-0001-8922-1093*

аспірант кафедри початкової і професійної освіти

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

(Харків, Україна) *valeriaplis@karazin.ua***МЕДІАОСВІТА І МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ПЕДАГОГІЧНІ ПОНЯТТЯ**

У дослідженні встановлено, що нині відбувається поступове зростання ролі медіаосвіти як важливого фактору соціокультурного розвитку суспільства та підвищення необхідності забезпечення цілеспрямованого формування медіакомпетентності в сучасній молоді. З'ясовано, що окремі аспекти здійснення медіаосвіти охарактеризовано в публікаціях багатьох учених (М. Коропатник, К. Левківський, Г. Онкович, О. Федоров та ін.). Водночас виявлено доцільність продовження наукових розвідок щодо уточнення категоріально-понятійного апарату дослідження. Сформульовано мету статті, що полягає в уточненні авторського розуміння суті понять «медіаосвіта» та «медіакомпетентність» як педагогічних понять. Учені тлумачать перше із цих понять як: розвиток особистості за допомогою використання засобів масової комунікації, формування у молоді культури комунікації, вміння сприймати, осмислювати й інтерпретувати медійні тексти; процес навчання, в якому його суб'єкти оволодівають теорією та практичними вміннями, необхідними для опанування матеріалів сучасних масмедіа; здатність особи активно використовувати всі типи засобів масової інформації для спілкування та трансляції інформації іншим людям. У межах дослідження під медіаосвітою розуміється процес оволодіння людиною вміннями аналізувати, інтерпретувати й оцінювати медійні тексти, що стимулює розвиток її критичного та творчого мислення.

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що медіакомпетентність є важливим результатом медіаосвіти. У науковій літературі ця компетентність визначається як: здатність особи активно використовувати всі типи засобів масової інформації для спілкування та трансляції інформації іншим людям; сукупність знань, умінь, здібностей людини, що сприяють відбору, критичному аналізу, оцінці, адекватному використанню й транслюванню медіатекстів у різних видах, формах та жанрах. З урахуванням точок зору різних науковців у статті медіакомпетентність визначено як інтегративне утворення людини, що забезпечує її спроможність кваліфіковано й відповідально працювати з медіаресурсами та адекватно використовувати їх матеріали в різних життєвих ситуаціях.

Ключові слова: медіаосвіта, медіакомпетентність, медіапедагогіка, медіажурналістика, медіатекст, медіаресурс.

Artem TKACHOV,*orcid.org/0000-0002-4488-1466*

Doctor of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Primary and Professional Education

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) *tkachas2016@ukr.net***Valeriia PLIS,***orcid.org/0000-0001-8922-1093*

Postgraduate Student at the Department of Primary and Professional Education

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

(Kharkiv, Ukraine) *valeriaplis@karazin.ua***MEDIA EDUCATION AND MEDIA COMPETENCE AS PEDAGOGICAL CONCEPTS**

The study found that there is today a gradual growth of media education as an important factor in social and cultural development of the society and the necessity to ensure the purposeful formation of media competence of modern youth increase. It was found that separate aspects of media education are characterized in the scientific works of many scientists

(M. Koropatnyk, K. Levkivskiy, H. Onkovych, O. Fedorov, etc.). At the same time, the expediency of continuing scientific research to clarify the categorical and conceptual apparatus of the study was revealed. The purpose of the article is formulated, which is to clarify the author's understanding of the essence of the concepts of "media education" and "media competence" as pedagogical concepts.

In particular, scientists interpret the former concepts: the personality development of through the mass media usage, the formation of a communication culture among young people, the ability to perceive, comprehend and interpret media texts; the learning process in which its subjects master the theory and practical skills which are necessary to master the modern mass media materials; a personal ability to actively use all types of media to communicate and broadcast information to others. Within the research, media education is understood as the process of mastering a personal ability to analyze, interpret and evaluate media texts, which stimulates the development of his critical and creative thinking.

Research has shown that media competence is an important result of media education. In the scientific literature, this competence is defined as: the personal ability to actively use all types of media to communicate and broadcast information to others; a set of knowledge, skills, abilities that contribute to the selection, critical analysis, evaluation, adequate usage and translation of media texts in various types, forms and genres. Taking into account the views of different scholars, the article defines media competence as an integrative formation of a person that ensures the ability to work competently and responsibly with media resources and adequately use the materials in different life situations.

Key words: media education, media competence, media pedagogy, media journalism, media text, media resource.

Постановка проблеми. На сучасному етапі стрімкого розвитку інформаційних технологій та медіатизації суспільства значно зростає роль медіаосвіти, що перетворюється на важливий фактор його соціокультурного розвитку. У світлі цього виникає актуальна потреба у створенні ефективної системи медіаосвіти, що сприятиме успішній підготовці молоді до безпечної й конструктивної взаємодії з різними видами масмедійних джерел. Причому маються на увазі як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні медіа, що спираються на цифрові технології (соціальні мережі, блоги й мережі мікроблогів, онлайн-медіаплеєри, інтернет-радіосервіси, фотосервіси тощо) (Медіакультура особистості, 2013; Концепція впровадження медіаосвіти, 2016; Онкович, 2008).

З огляду на важливу роль медіаосвіти в сучасному світі та необхідність формування медіакомпетентності молоді, ці питання знайшли відображення в багатьох міжнародних нормативних документах та методичних матеріалах, зокрема таких: Паризька програма-рекомендації з медіаосвіти ЮНЕСКО (2007), резолюція Європарламенту щодо медіаграмотності у світі цифрової інформації (2008), Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011), Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014). Сформульовані в указаних документах положення були враховані під час розробки нової редакції Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016), яку було офіційно схвалено постановою Президії НАПН України від 21 квітня 2016 р. Як відзначається в цій концепції, у сучасних умовах медіаосвіта стає дієвим засобом забезпечення «інформаційної безпеки країни», консолідації громадянського суспільства,

«формування української ідентичності, виховання патріотизму молоді», наближення змісту освіти до сучасних суспільних потреб (Концепція впровадження медіаосвіти, 2016: 5).

Аналіз досліджень. Аналіз наукової літератури засвідчує, що останніми роками питання організації медіаосвіти та формування медіакомпетентності особистості перебувають у центрі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних учених. Так, історичні аспекти розвитку медіаосвіти висвітлено в працях М. Коропатника, А. Новикової, І. Челишевої, І. Чемерис та ін. Теоретико-методологічні засади здійснення медіаосвіти розкрито в працях К. Левківського, Г. Майбороди, Л. Найдьонової, Г. Онкович, В. Смирнова, О. Федорова та ін. Роль засобів масмедіа у формуванні особистості на різних вікових етапах розкрито в публікаціях О. Баришпольця, В. Колісник, О. Самарцева, О. Шарикова, Т. Челомбійко, С. Черкашина та ін.

Як встановлено в дослідженні, концептуальні основи формування процесу медіакомпетентності особистості обґрунтовано в доробках А. Ільченко, А. Волошиної, М. Кузьміної, В. Протопопової та ін. Суть, структуру та зміст медіакомпетентності, шляхи її формування у молоді проаналізовано в наукових розвідках таких дослідників, як І. Гуріненко, Н. Духаніна, О. Тимченко, І. Сахневич, Г. Онкович, О. Янишин та ін.

Названі вчені зробили вагомий внесок у вивчення проблеми медіаосвіти й формування медіакомпетентності. Водночас під час проведення наукового пошуку встановлено, що в наукових джерелах спостерігається певна неузгодженість у визначенні понять, які є базовими для нашого дослідження. Зокрема, з'ясовано, що в науковій педагогічній літературі пропонуються різні тлумачення понять «медіаосвіта» та «медіакомпетентність». У світлі цього виникає потреба

щодо чіткого визначення категоріально-понятійного апарату дослідження.

Мета статті – на основі аналізу наукової літератури уточнити авторське визначення понять «медіаосвіта» і «медіакомпетентність».

Виклад основного матеріалу. У контексті порушеної проблеми значний інтерес викликали наукові погляди Г. Онкович, яка виокремила три основні значення медіаосвіти:

– власне медіаосвіта, яка може інтегруватися з різними навчальними предметами чи бути автономною дисципліною та є складником процесу навчання молоді у закладах освіти середньої, спеціальної чи вищої освіти, установах додаткової освіти;

– медіапедагогіка, що забезпечує розвиток особистості за допомогою використання засобів масової комунікації й покликана сформувати в молоді культуру комунікації, уміння сприймати, осмислювати й інтерпретувати медіатексти з метою розширення своїх знань та комунікативних і креативних здібностей;

– медіажурналістика, котра пов'язана із процесом отримання журналістами професійної освіти, підготовкою кадрів для медіаіндустрії (Онкович, 2008: 11).

І. Карпик і К. Шворак під медіаосвітою розуміють процес навчання, в якому його суб'єкти оволодівають теорією та практичними вміннями, необхідними для опанування матеріалів сучасних масмедіа (Карпик, Шворак, 2018: 11). Погоджуючись з думкою авторів щодо необхідності оволодіння особою вказаними знаннями й вміннями як одного із важливих результатів зазначеної освіти, вважаємо за необхідне відзначити, що, на наш погляд, наведене вище тлумачення дещо звуужує розуміння наведеного поняття. Адже медіаосвіта не зводиться тільки до готовності особи працювати з медійними матеріалами.

Аналогічні погляди висловлюють О. Федоров та Л. Новикова, які підкреслюють, що медіаосвіту не можна ототожнювати з навчанням за допомогою медіа. Перше з цих понять передбачає пізнання людиною того, як створюються і поширюються медіатексти, а також розвиток її аналітичних здібностей та критичного мислення, необхідних для здійснення інтелектуальних дій зі змістом цих джерел. Тоді як інше вказане поняття пов'язане із практичною роботою особи щодо створення медіатекстів (Федоров, Новикова, 2005: 23).

Вищевказані науковці також зазначають, що медіаосвіта часто розглядається в сучасній науковій думці як процес розвитку особистості шляхом використання засобів медіа, тобто масо-

вої комунікації. У світлі цього грамотно організована медіаосвіта сприяє формуванню в особистості культури спілкування з масмедійними джерелами, розвитку вмінь повноцінно сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати їх тексти, комунікативних умінь, творчих здібностей та критичного мислення, а також забезпечує навчання людини різних форм творчого самовираження за допомогою застосування медіатехніки (Федоров, Новикова, 2005: 6).

У контексті сучасної модернізації освіти на засадах компетентнісного підходу одним із найважливіших результатів медіаосвіти визначено медіакомпетентність. Наукові розвідки засвідчують, що дослідники тлумачать поняття «медіакомпетентність» теж неоднозначно. Так, німецький дослідник Д. Бааке розуміє під цим поняттям здатність особи активно використовувати всі типи засобів масової інформації для спілкування та трансляції інформації іншим людям (Вааске, 1996: 118]. Автор також зазначає, що важливою ознакою вказаної компетентності є спроможність особистості «виразити себе засобами СМІ» (Вааске, 1996: 116).

І. Карпик та К. Шворак трактують це поняття як розуміння людиною соціокультурного контексту медіа, а також її спроможність бути носієм та транслятором медіакультурних стандартів і смаків, здатність ефективно взаємодіяти з медіапростором (сприймати, аналізувати, інтерпретувати, оцінювати та створювати медіатексти, здійснювати медіадіалог між виробниками та споживачами медійної інформації, створювати нові складники медіакультури суспільства (Карпик, Шворак, 2018: 11).

За поглядами І. Наумук, медіакомпетентність являє собою сукупність мотивів, знань, умінь, здібностей людини, що сприяють відбору, критичному аналізу, оцінці, адекватному використанню та трансляції медіатекстів у різних видах, формах та жанрах людини, що забезпечує її здатність вибирати, використовувати, критично аналізувати, аргументовано оцінювати, створювати й передавати медіатексти в різних видах, формах і жанрах (Наумук, 2015). Н. Приходькіна стверджує, що медіакомпетентність забезпечує здатність особи активно використовувати всі типи засобів масової інформації для спілкування та трансляції інформації іншим людям, аналізувати складні процеси функціонування медіа (Приходькіна, 2017: 87).

Висновки. На підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що в межах дослідження під медіаосвітою розуміється процес оволодіння

людиною вміннями аналізувати, інтерпретувати й оцінювати медійні тексти, який стимулює розвиток її критичного та творчого мислення. У процесі наукового пошуку з'ясовано, що медіакомпетентність особистості є одним із найважливіших результатів медіаосвіти. Також уточнимо, що з

урахуванням точок зору різних науковців у статті медіакомпетентність визначено як інтегративне утворення людини, яке забезпечує її спроможність кваліфіковано й відповідально працювати з медіаресурсами та адекватно використовувати їх матеріали в різних життєвих ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вааке D. Medienkompetenz – Begrifflichkeit und sozialer Wandel. In A. v. Rein (Eds.), *Medienkompetenz als Schlüsselbegriff*. Bad Heilbrunn : Klinkhardt, 1996. P. 112–124.
2. Гришкова Р. О. Медіаосвіта як чинник модернізації вітчизняної вищої школи. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер.: Педагогіка. 2012. Т. 188, Вип. 176. С. 63–68.
3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
4. Лашук Н. М. До проблеми медіакомпетентності як результату медіаосвіти. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Серія: Педагогіка та психологія. 2016. Вип. 2. С. 137–141.
5. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навчально-методичний посібник / за ред. Л. А. Найдьонові, О. Т. Барішпольця. Київ : Міленіум, 2010. 440 с.
6. Наумук І. М. Формування медіакомпетентності майбутніх учителів у контексті інтегрованого підходу до медіаосвіти. *Інформаційні технології в освіті та науці* : матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. 2015. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1335/1/Наумук%20І.М.%20.pdf>.
7. Онкович Г. В. Медіаосвіта як інтелектуально-комунікативна мережа. Media education as an intellectual and communicative network. *Вища освіта України*. 2008. № 3. Д. 1. Тем. вип. «Наука і вища освіта в Україні: міра взаємодії». С. 130–137.
8. Приходькіна Н. О. Компетенція, компетентність, медіакомпетентність: аналіз термінології. *Вісник післядипломної освіти*. Серія: Педагогічні науки. 2017. Вип. 5. С. 80–88.
9. Федоров А. В., Новикова А. А. Медиаобразование в ведущих странах Запада. Таганрог : Изд-во Кучма, 2005. 270 с.
10. Шворак К. В., Карпик І. В. Медіакомпетентність та медіаграмотність – базові компетентності педагога НУШ. *Молодий вчений*. 2018. № 12.1 (64.1). С. 9–12.

REFERENCES

1. Waacke, D. (1996). Medienkompetenz – Begrifflichkeit und sozialer Wandel [Media Competence – Concepts and Social Change]. In A. v. Rein (Eds.), *Medienkompetenz als Schlüsselbegriff*. Bad Heilbrunn: Klinkhardt. P. 112–124 [in German].
2. Gryshkova, R. O. (2012). Mediaosvita yak chynnyk modernizaciyi vitchyznyanoyi vyshhoyi shkoly [Media education as a factor in the domestic higher education modernization]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu “Kyievo-Mohylianska akademiia”*. Ser.: Pedagogika. T. 188, Vyp. 176. S. 63–68 [in Ukrainian].
3. Kontsepsiia vprovadzhennia mediaosvity v Ukraini (nova redaktsiia) [The concept of introducing media education in Ukraine (new edition)]. Za red. L. A. Naidonovoi, M. M. Sliusarevskoho. Kyiv, 2016. 16 s. [in Ukrainian].
4. Lashchuk, N. M. (2016). Do problemy mediakompetentnosti yak rezultatu mediaosvity [To the problem of media competence as a result of media education]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*. Seria: Pedagogika ta psykholohiia. 2016. Vyp. 2. S. 137–141 [in Ukrainian].
5. Mediakultura osobystosti: sotsialno-psykholohichniy pidkhid: navch.-metod. posibnyk [Media culture of personality: socio-psychological approach: teaching method. manual] Za red. L. A. Naidonovoi, O. T. Baryshpoltsia. Kyiv: Milenium, 2010. 440 s. [in Ukrainian].
6. Naumuk I. M. (2015). Formuvannia mediakompetentnosti maibutnikh vchyteliv v konteksti intehrovanoho pidkhodu do mediaosvity. *Informatsiini tekhnolohii v osviti ta nautsi* [Future teachers media competence formation in the context of an integrated approach to media education. Information technologies in education and science]: mater. VII Vseukr. nauk.-prakt. konf. Retrieved from: <http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/1335/1/Naumuk%20І.М.%20.pdf> [in Ukrainian].
7. Onkovych, G. V. Mediaosvita yak intelektual'no-komunikatyvna merezha [Media education as an intellectual and communicative network]. *Vyshha osvita Ukrayiny*. 2008. No. 3. D. 1. Tem. vyp. Nauka i vy'shcha osvita v Ukrayini: mira vzayemodiyi. S. 130–137 [in Ukrainian].
8. Prykhodkina, N. O. (2017). Kompetentsiia, kompetentnist, mediakompetentnist: analiz terminolohii [Competency, competence, media competence: terms analysis]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity*. Seria: pedagogichni nauky. Vyp. 5. S. 80–88 [in Ukrainian].
9. Fedorov A. V., Novykova A. A. (2005). Medyaobrazovanye v vedushchyykh stranakh Zapada [Media education in the western leading countries]. *Tahanroh: Yzd-vo Kuchma*. 270 s. [in Russian].
10. Shvorak K. V., Karpik I. V. (2018). Mediakompetentnist ta media hramotnist – bazovi kompetentnosti pedahoha NUSh [Media competence and media literacy – the basic competencies of a NUS teacher]. *Molodyi vchenyi*. No. 12.1 (64.1). S. 9–12 [in Ukrainian].